

Ірина Хромова

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
відділ спеціальних галузей історичної науки та електронних
інформаційних ресурсів, Інститут історії України НАН України
(м. Київ, Україна), khromova_i@ukr.net

НОВІТНЯ ІСТОРІОГРАФІЯ ІСТОРІЇ МОНЕТНОГО КАРБУВАННЯ У ПОДНІПРОВ'Ї У XIV–XV ст.

У даній статті розглянуто історіографію історії монетного карбування на території Подніпров'я у XIV–XV ст. Проаналізовано наукові роботи з 90-х рр. XX ст., що репрезентують якісно новий рівень нумізматичних досліджень в обраній проблематиці.

Ключові слова: історіографія, нумізматика, монета, карбування, Подніпров'я.

Iryna Khromova

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Researcher, Department of special branches of historical science
and electronic information resources, Institute of history
of Ukraine NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine), khromova_i@ukr.net

FOLLOWING THE NEWEST HISTORIOGRAPHY OF HISTORY OF LOCAL COINAGE AT THE DNIPRO REGION IN XIV–XV c.

The article deals with historiography of the history of coinage at the territory of Dnipro region in XIV–XV century. There are analyzes scientific works since 90th XX century, that represents a new level of numismatic research in featured issues.

Keywords: historiography, numismatics, coin, coinage, Dnipro region.

Запропонована стаття є продовженням висвітлення історіографії історії монетного карбування на території Подніпров'я у XIV–XV ст.¹ З огляду на час написання матеріалу, пропонується

---

¹ Хромова Ірина. До історіографії історії монетного карбування у Подніпров'ї у XIV–XV ст. // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2016. – Вип. 26. – С. 262–281.

огляд історіографії означеної проблеми у хронологічних межах 90-х рр. XX – 10-х рр. XXI ст. Основну увагу приділено працям українських дослідників.

Період 90-х рр. XX ст. характеризується якісно новим рівнем розробки проблем карбування монет на території руських земель та Улусу Джучи. Працям цього часу притаманна систематизація попередніх здобутків, ґрунтовне опрацювання джерельної бази та впровадження нової методики роботи з нею, розробка класифікаційних схем, узагальнення топографічних даних тощо.

У вивченні історії грошового обігу Середнього Подніпров'я, насамперед слід виокремити праці київського археолога Г. Козубовського, який з 90-х рр. XX ст. досліджує цю проблематику² і від самого початку приділяв багато уваги як київському, так і сіверському карбуванню. Одним з головних доробків автора вважається розроблена ним класифікаційна схема для київських випусків Володимира Ольгердовича як доповнення типологічної класифікації, попередньо розробленої М. Котляром. Нова класифікація складає сім типів монет. Крім встановлених раніше п'яти типів, схема містить два додаткові, емісії яких, за визначенням автора, хронологічно є більш ранніми за решту вже відомих. До першого типу Г. Козубовський відніс 17 екз., до другого – 1 екз.³ Натомість, у своїх дослідженнях ми виокремлюємо ці монети в окремий вид – наслідування. Водночас сам Г. Козубовський у пізніших своїх публікаціях схильний відносити ці екземпляри до наслідувань джучидським монетам, без вказівки на емітента і з локалізацією їх на території сучасної Сумської обл.⁴

---

² *Козубовський Г.* Гроші, грошовий обіг середньої Наддніпряни XIV–XV ст. : автореф. дис. канд. іст. наук. – К., 1992. – 21 с.

³ *Kozubowski G.* Monety księstwa Kijowskiego w XIV w. // *Wiadomości Numizmatyczne.* – R. XXXVIII. – 1994. – Z. 3–4 (149–150). – S. 127–130.

⁴ *Козубовський Г.* Проблеми датування українських старожитностей XIV–XV ст. за монетними знахідками // *Північне Причорномор'я і*

Г. Козубовському належить також систематизований топографічний опис монетних знахідок на території Києва, зокрема – монет Володимира Ольгердовича з прорисовками та типологічним аналізом⁵. Також, дослідник припускає, що карбування київських денаріїв розпочалося після 1377 р., коли помер великий князь литовський Ольгерд, оскільки на монетах відсутні ознаки верховного сюзерена, при цьому монети з плетінкою відображають васальну залежність Володимира Ольгердовича від ординських ханів⁶. Іконографічному аналізу київських монет вчений приділяв окрему увагу⁷.

Дискусійним питанням щодо сіверського карбування князя Дмитра Корибута Ольгердовича Г. Козубовський присвятив працю «Сіверські монети XIV ст.»⁸, яка містить детальний та ілюстрований огляд як раніше відомих нумізматичних джерел, так і таких, які були на той час лише введені до наукового обігу. Результатом проведеного аналізу стали висновки щодо основної кількості відомих монет, які автор пропонує відносити до сіверського карбування. Водночас, Г. Козубовський не робить однозначних висновків щодо емітента, зауважуючи про небезпечність безапеляційного віднесення всіх досліджених монет до карбування Дмитра Корибута Ольгердовича. Однак, саме цей варіант емітента вважається найбільш імовірним, адже дві відомі монети містять легенди з написом кирилицею, який вказує саме на Корибута. Головними характеристиками окресленої бази джерел сіверського карбування, що не містять легенди, автор вважає вагові та іконографічні, причому останні мають

Крим у добу середньовіччя (XIV–XVI ст.). – Кіровоград, 2006. – С. 51–58.

⁵ *Козубовский Г.* Находки монет XIV–XV ст. на территории Киева. Препринт. – К., 1991. – С. 47.

⁶ *Козубовский Г.* Находки монет XIV–XV ст. ... – С. 15.

⁷ *Козубовський Г.А.* Знак – герб Київських князів в XIV–XV ст. // Наукова геральдична конференція : збірник тез повідомлень та доповідей / відп. ред. А. Б. Гречило. – Львів : Укр. геральдичне т-во, 1993. – С. 40–42.

⁸ *Козубовський Г.* Сіверські монети XIV ст. – К., 1992 – С. 40.

виняткове значення. Мова йдеться про так званій «княжий знак» і оригінальне читання арабського напису, що унаслідуються сіверськими монетами. Г. Козубовський надалі продовжує свої дослідження в галузі української середньовічної нумізматики.

У ряді праць питання місцевого карбування піднімається в контексті нарису загальної історії регіонального грошового обігу.

В окремих розділах праці Ш. Бектінеєва «Денежное обращение Великого княжества Литовского в XIII–XV вв.» розглянуто київські випуски Володимира Ольгердовича та сіверські – Дмитра Корибута Ольгердовича⁹. Київська грошово-вагова система була названа автором цікавою та загадковою. Невизначеність метрологічних особливостей київських денаріїв, на думку автора, не дає змоги співвідносити їх з відомими платіжними засобами (гривнями чи празькими грошами), водночас факти їх знахідок разом з платіжними зливками, джучидськими та європейськими монетами, дають дослідникам підстави для припущення про їх ймовірне співвідношення¹⁰. Важливим є висновок автора про те, що київська монетна емісія, поряд з полоцько-вітебською грошово-ваговою системою, стала попередницею загальнодержавного карбування Великого князівства Литовського, де було використано київський досвід монетного виробництва¹¹. Робота містить огляд розробленої М. Котляром типологічної класифікації. Автор цілком її поділяє, як і думку М. Котляра та Г. Козубовського, вважаючи київські випуски литовсько-руськими монетами¹². Монети Дмитра Корибута Ольгердовича дослідник визначає за номіналом як «денгі», спираючись на руські монетні традиції, а місцем карбування, як і

---

⁹ Бектинеев Ш. Денежное обращение Великого княжества Литовского в XIII–XV вв. – Мн.: В. Н. Милютин, 1994. – 80 с.

¹⁰ Там же. – С. 8.

¹¹ Там же. – С. 34.

¹² Там же. – С. 39.

М. Догель, вважає Переславль-Залеський¹³. Також, дослідник звертає увагу на технологічні особливості виробництва монет.

Г. Івакін у праці «Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст.»¹⁴ розглядає випадки знахідок монет Володимира Ольгердовича на території м. Києва. Важливим для нашого дослідження є опис монетного матеріалу, при поданні якого автор користується класифікацією, розробленою М. Котляром. Г. Івакін проводить датування новознайдених скарбів, що містили монети київських випусків (зокрема, дається порівняльна характеристика Сосницького 1911 р. та Київського 1985 р. скарбів), їх походження та приналежність¹⁵.

Для дослідження джучидського карбування на території сучасної України важливе значення мають попередні здобутки С. Яніної¹⁶ та В. Єгорова¹⁷, які є опонентами у одному з найбільш спірних питань – локалізації монетного двору Шехр ал-Джедід на території Подніпров'я. Зауважимо, що означена тематика має настільки багато нюансів, що заслуговує висвітлення в окремій публікації.

З кінця 90-х рр. XX ст. знову активізується інтерес до удільного карбування XIV–XVII ст. Цьому безпосередньо сприяє активне збільшення джерельної бази, а також нові способи її репрезентації (Інтернет-аукціони, нумізматичні форуми тощо). Зростаюча кількість монет, що потрапляють до рук дослідників та колекціонерів, вимагає створення сучасної систематизації. Особлива увага приділяється монетам, карбованим у період саме XIV–XV ст., адже, як визнають самі дослідники, цей

---

¹³ Там же. – С. 40.

¹⁴ Івакін Г. Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. – К., 1996.

¹⁵ Там само. – С. 155–156.

¹⁶ Яніна С.А. «Новый город» (Янги-Шехр – Шехр ал-Джедид) – монетный двор Золотой Орды и его местоположение // Труды ГИМ. – М., 1977. – Вып. 49. – С. 193–213.

¹⁷ Егоров В.Л. Историческая география Золотой Орды в XIII–XIV вв. – М., 1985.

матеріал найменш досліджений і систематизований у порівнянні з попередніми та наступними історичними періодами¹⁸.

Вважаємо за потрібне наголосити на тому, що новітні праці характеризуються передусім пошуками новизни, а іноді – спробами рецепції усталених висновків. При цьому коло інтересів дослідників залишається традиційним і охоплює загальну історію грошового обігу, власне карбування монет на руських землях, його передумови та особливості тощо. Поряд з цим, стійким залишається інтерес дослідників до систематизації попередніх здобутків. Також слід відзначити підвищену увагу до іконографічного аналізу джерельного матеріалу.

Серед таких новітніх праць звертає на себе увагу стаття С. Климівського «Київські монети Володимира Ольгердовича: пріоритет політики чи економіка?»¹⁹. Першість серед передумов князівського карбування віддано економічній ситуації у регіоні. Першими випусками руських князівств автор визнає наслідування джучидським монетам. У статті описуються наслідування монетам Джанібєка, відомі за знахідками переважно у Київській та Сумській областях. Увага приділяється іконографічному аналізу монет, однак однозначних висновків автор не наводить, посилаючись на чисельність припущень попередніх дослідників. Суто нумізматычні дослідження, присвячені карбуванню київських монет Володимира Ольгердовича, належать Валентині Дубицькій, яка детально аналізує вміст скарбів із зазначеними монетам, що знаходяться на зберіганні у фондах Національного музею історії України (м. Київ), зокрема нею проведено поштемпельний аналіз монет Сосницького скарбу²⁰.

---

¹⁸ Волков И. В., Зайцев В. В., Лейбов В. Л. Серебряные монеты Московских удельных князей. Конец XIV – начало второго десятилетия XV в. Каталог-определитель. – М.: Древлехранилище, 2010. – 144 с.: илл. – С. 3.

¹⁹ Климівський С. Київські монети Володимира Ольгердовича: пріоритет політики чи економіка? // Історико-географічні дослідження в Україні. – К., 2007. – Вип. 10. – С. 358–375.

²⁰ Дубицькая Валентина. Монети Володимира Ольгердовича // Купола. – 2007. – Вип. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

Спроби поповнити джерельну базу київського князівського карбування новими типами монет містяться у статті О. Погорільця та Р. Саввова «Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича»²¹. Новознайдені два екземпляри монет, які автори вважають наслідуваннями галицько-руських грошників і відносять їх до київського карбування Володимира Ольгердовича у 80-х рр. XIV ст.²², походять з випадкових знахідок на території Черкаської обл. Головну роль у авторській атрибуції відіграли іконографічні особливості в оформленні монет – обидва екземпляри на своїх аверсах містять зображення «князівського знаку», характерного для київських денаріїв Володимира Ольгердовича. Реверсні зображення тяжіють до традицій львівського карбування другої половини XIV ст.²³ Таким чином, автори намагаються довести вплив на формування монетної системи Київського князівства не тільки джучидської, а й західної зони впливу – зони празького гроша. В статті проведено порівняльний аналіз галицько-руських грошників і виявлено оригінальні типи монет, які могли наслідуватися при карбуванні нововідкритих монет. Зважаючи на кількість знахідок, висновки авторів щодо їх місця у грошовому обігу виглядають дещо передчасними, однак дослідники наполягають на спектрі наведених ними результатів як вагомому аргументі проти припущень щодо «штучного» походження знахідок. Крім новизни у київському карбуванні, О. Погорілець та Р. Саввов внесли потужний внесок у дослідження карбування власної монети князями Коріатовичами на Подільській землі²⁴.

<http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/History/Kupola/Vol04/VolodymyrOlgerdCoins.html>; *Ее же*. Новые данные по атрибуции и датировке монет Киевского княжества (по результатам поштемпельных связей // Международная нумизматическая конференция. Тезисы докладов. – Вильнюс, 2012. – С. 112–115.

²¹ *Погорілець О., Саввов Р.* Про нові монети зі знаком Володимира Ольгердовича // Нумізматика і фалеристика. – 2009 – № 4. – С. 10–11.

²² Там само. – С. 11.

²³ Там само. – С. 10.

²⁴ Див.: *Погорілець О., Саввов Р.* До питання карбування монети на Поділлі в другій половині XIV ст. // Нові дослідження пам'яток

Певну кількість видань присвячено вивченню територіальної специфіки грошового обігу періоду середньовіччя. До них можна віднести праці А. Шостопаля²⁵, В. Піворовича²⁶, М. Єльнікова²⁷, О. Супруненка, Н. Бокій²⁸ та ін. Праця А. Шос-

---

козацької доби в Україні. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 144–156; *Їхнє ж.* Карбування «Подольських полугрошиков» на Поділлі в другій половині XIV ст. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Літописний Губин в контексті історії Болохівської землі». – Київ–Хмельницький–Кам'янець-Подільський–Старокостянтинів, 2004. – С. 202–207; *Их же.* Монеты подольского князя Константина Кориатовича (вторая половина XIV века) // XIII Всероссийская нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщений. – М., 2005. – С. 109–110; *Их же.* Монета Константина Кориатовича в денежном обращении Подольского княжества // Современные вехи и актуалии в нумизматике, фалеристике и сфрагистике. – Тракай, 2005. – С. 22–24; *Їхнє ж.* Історія Подільського князівства в монетах литовських князів Кориатовичів // Матеріали Другої науково-практичної конференції «Місто Хмельницький в контексті історії України». – Хмельницький, 2007. – С. 100–106; *Їхнє ж.* «Подольський полугрошок» і упоминання о нем в литовско-русских летописях // Матеріали VIII Міжнародної нумизматичної конференції РТН, Бялосток – Августов, 2008. – Варшава, 2008, – С. 52–59; *Их же.* Чеканка монеты в Подольском княжестве во второй половине XIV в. // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны. Навуковы зборнік. – Мінск, 2008. – Вип. 4. – С. 114–120; *Их же.* Монета и счетная единица Подольского княжества князей Кориатовичей (вторая половина 14 в.) // Международная нумизматическая конференция. Тезисы докладов. – Вильнюс, 2012. – С. 116–119; *Церковняк В.* Каталогізація монет Подільського князівства карбованих наприкінці XIV ст.: (подільський денарій, півгрошики «Смоторич» та «Поділля») // Нумізматика і фалеристика. – 2014. – № 2. – С. 9–11.

²⁵ *Шостопал А. В.* Скарби Черкащини. – Черкаси, 2007.

²⁶ *Піворович В. Б.* Монети і скарби півдня України. – Херсон, 2008.

²⁷ *Єльніков М.* Памятники периода Золотой Орды Нижнего Поднепровья: история, итоги и перспективы // Татар археологиясе. – Казан, 2001. – № 1–2 (8–9). – С. 126–165; *Його ж.* Золотоординські часи на українських землях. – К. : Наш час, 2008. – 176 с. – (Сер. «Невідома Україна»).

топала «Скарби Черкащини» містить короткий нарис історії грошового обігу в регіоні і топографію монетних знахідок на території Черкаської області – як вже опублікованих, так і нових. Видання В. Піворовича «Монети і скарби півдня України» з детальною атрибуцією, топографічним описом та якісними ілюстраціями стало дуже цінним для дослідження наслідувань джучидським монетам і карбування джучидських монет на території сучасної України. Праці М. Єльникова присвячені вивченню джучидських археологічних пам'яток на території українського Подніпров'я. Книга «Золотоординські часи на українських землях» містить не тільки нариси політичної історії та культури, автор окремо зупиняється на висвітленні грошового обігу. Найбільшу увагу, зрозуміло, він приділяє частці джучидських монет у місцевому обігу. Слід підкреслити, що карбування київських денаріїв Володимира Ольгердовича М. Єльников розглядає в межах традиції карбування місцевих наслідувань²⁹. В дослідженнях О. Супруненка³⁰ головну увагу зосереджено на вивченні джучидських пам'яток українського Лівобережжя.

Карбування наслідувань на території руських удільних князівств у XIV–XV ст. займає особливе місце у новітніх дослідженнях з вітчизняної нумізматики. Серед кола дискусійних питань щодо їхнього походження, хронології емісій тощо, особливий інтерес становить іконографія таких монет³¹. До

---

²⁸ Бокій Н., Козир І. Комплекс золотоординського часу біля с. Торговиця на Кіровоградщині (попередня публікація) // Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях : рб. статей. – К., 2005. – С. 41–80.

²⁹ Єльников М. Золотоординські часи ... – С. 119.

³⁰ Супруненко О. Б., Приймак В. В., Мироненко К. М. Старожитності золотоординського часу Дніпровського лісостепового Лівобережжя. – К.–Полтава, 2004. – 82 с.

³¹ Одним з прикладів останніх досліджень можна вважати інформацію про знахідки монет із «князівським знаком» типу сіверських наслідувань. Див.: Коваленко Ю. Монети Золотої Орди з давньоруського Глухова та його округи // Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: тези доповідей III Між-

проблеми так званих «київських» наслідувань зверталися вітчизняні дослідники – Г. Козубовський³², С. Климовський³³, К. Хромов та ін.³⁴

Ряд статей К. Хромова присвячено дослідженню та систематизації наслідувань джучидським монетам, які карбувались у Київському, Новгород-Сіверському князівствах, а також на території Побужжя. Ним розроблено класифікацію, проведено повну метрологічну та іконографічну характеристику та введено

народної науково-практичної конференції, 5–6 листопада 2015 р. – Кіровоград–Київ–Переяслав-Хмельницький, 2015. – С. 40–43.

³² *Козубовський Г.* Синьоводська битва 1362 р. і зміни у грошовому обігу Південної Русі-України // Синьоводська проблема у новітніх дослідженнях / НАН України, Ін-т історії України; наук. ред. Ф. М. Шабульдо; упор. О. Д. Брайченко. – К.: НАН України, Ін-т історії України, 2005. – С. 93–99; *Его же.* О роли «плетенки» на русских и русско-литовских монетах XIV века // Сугдейский сборник. – К.–Судак, 2008. – Вып. III. – С. 79–86; *Его же.* К вопросу о киевских и северских монетах XIV в. // Пятнадцатая Всероссийская нумизматическая конференция. Тезисы докладов и сообщений. – М.: Государственный Исторический музей, 2009. – С. 127–129; *Kozubovski G.* Monety księstwa Kijowskiego ... – S. 121–139.

³³ *Климовський С.* Київські монети Володимира Ольгердовича: пріоритет політики чи економіка? ... – С. 358–375.

³⁴ Зокрема ця тема порушувалась і автором статті. Див.: *Хромова І.* До питання про вплив джучидської монетної традиції на формування місцевої монетної справи в українському Подніпров'ї середини – другої половини XIV ст. // Український історичний збірник – К., 2009. – Вип. 12. – С. 49–59; *Хромова І., Хромов К.* Вопросы атрибуции находок местных монет-подражаний второй половины 14 в. на территориях литовско-ордынского приграничья // Международная нумизматическая конференция. Тезисы докладов. Вильнюс, 23–25 мая 2012 г. Национальный музей Литвы. – Вильнюс, 2012. – С. 108–111; *Її ж.* Монетне карбування на території Середнього Подніпров'я. Від наслідувань до офіційних емісій. Питання іконографії // Український історичний збірник. – К., 2012. – Вип. 15.– С. 229–237; *Її ж.* До історії розвитку карбування на українських землях: місцеві наслідування джучидських монет XIV ст. // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. – К., 2013. – Число 22/23. – С. 462–470.

до наукового обігу невідомі раніше екземпляри монет, карбованих на монетному дворі «Орда Базар (1)» в Нижньодніпровському регіоні³⁵. Він запропонував типологічну класифікацію київських наслідувань монет Джанібєка з їх повною метрологічною характеристикою, визначенням хронологічних меж емісії та припущеннями щодо можливого емітента³⁶. Дослідник уклав каталог усіх відомих йому (на 2007 р.) екземплярів монет київських наслідувань. Також К. Хромов-проводить перегляд джерельного матеріалу, запроваджує нову атрибуцію раніше відомих монет³⁷ та здійснює іконографічний аналіз³⁸.

---

³⁵ Хромов К. Монетный двор второй четверти XV века «Орда Базар» в Нижнеднепровском регионе // Восточная нумизматика в Украине. Сборник публикаций. Ч. 1. Монеты Джучидов. – К., 2004. – С. 34–57.

³⁶ Хромов К. К. О монетной чеканке на территории Киевского княжества в 50-е годы XIV века // Восточная нумизматика в Украине. Сборник публикаций. Ч. II. Монеты Джучидов XIII–XV веков и сопредельных государств. – К., 2007 – С. 60–79.

³⁷ Хромов К. Новое в изучении новгород-северских подражаний джучидским дирхемам третьей четверти XIV века // Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы, Вильнюс, 26–28 апреля 2006 г. Тезисы докладов. – Вильнюс, 2012. – С. 158–159; Хромов К., Хромова И. Новгород-северская монета Дмитрия Ольгердовича // Труды Международных нумизматических конференций. Труды IV Международной нумизматической конференции «Монеты и денежное обращение в Монгольских государствах XIII–XV вв.». Болгар, 6–11 сентября 2005 г. – М., 2008. – С. 75; Хромов К., Хромова И. Несколько частных вопросов в изучении монет Дмитрия Ольгердовича Брянского (1372–1379) // Государственный исторический музей. Нумизматические чтения 2010. Москва, 23–24 ноября 2010 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.academia.edu/9490981/>; Іхне ж. Місцеві монети-наслідування другої половини XIV ст. на литовсько-ординських прикордонних територіях // Ukraina Lituanica: студії з історії Великого князівства Литовського. – К., 2015. – Т. III. – С. 191–203.

³⁸ Хромов К. «Вузол щастя» в оформленні монет, карбованих на території Наддніпрянщини та Північного Причорномор'я у другій

Важливе значення мають публікації музейних колекцій, зокрема нумізматичного складу з повною атрибуцією монет Борщівського та Василицького скарбів у статтях З. Зразюк³⁹, Л. Строкової⁴⁰, К. Хромова.

Для іноземних дослідників Є. Іванаускаса⁴¹, В. Рузаса⁴², Е. Ремецаса⁴³, І. Шталенкова⁴⁴, Д. Гулецького⁴⁵, Е. Копіцького⁴⁶

половині XIV ст. // Историко-географічні дослідження в Україні. – К., 2009. – Число 11. – С. 178–185.

³⁹ Зразюк З. А., Хромов К. К. Борщевский клад // Монеты Джучидов и сопредельных государств в XIII–XV вв. // Восточная нумизматика в Украине. – К., 2007. – Ч. II. – С. 99–117.

⁴⁰ Зразюк З. А., Строкова Л., Хромов К. К. Монетно-вещевой клад третьей четверти XIV века из с. Василицы, Черкасского района Черкасской области (монетная часть) // Монеты Джучидов и сопредельных государств в XIII–XV вв. // Восточная нумизматика в Украине. – К., 2007. – Ч. II. – С. 118–27.

⁴¹ *Eugenijus Ivanauskas, Robert J. Douchis. Coins of Lihuania 1386–1707.* – Vilnius–Columbia, 1999.

⁴² Рузас В. Коллекция древнейших литовских монет в музее Банка Литвы // Банкаўскі веснік. – 2008. – Сакавік. – С. 41–47.

⁴³ Ремецас Э. Новые данные о киевских монетах Владимира Ольгердовича (по новым находкам монет в Литве) // Pieniądz I systemy monetarne wspólne dziedzictwo Europy. Studia I Materiały. Białoruś–Bułgaria–Litwa–Łotwa–Mołdawia–Polska–Rosja–Rumunia–Słowacja–Ukraina / Pod redakcją K. Filipowa, B. Kuklik. – Augustów–Warszawa, 2012. – С. 94–107.

⁴⁴ Шталенков И. Редкие монеты Великого княжества Литовского в белорусских коллекциях. Реферат. 2004. – илл. 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://skarb.khoz.ru/monety/novogo-vremeni/i-shtalenkov.-redkie-monety-velikogo-knjazhestva-litovskogo-v-belorusskikh-kollekcijakh.-referat.-2004.html>

⁴⁵ Манеты Беларусі (да 1707 г.). ІЗРОЙ-MAGDUCLIT 2007: даведник / склад. Д.Гулецькі, А.Грамыка, А.Криваручка. – Мн.: І. П. Логвінау, 2007. – 216 с.: іл.; Калекцыйная спадчына Вялікага Княства: мапы, гравюры, манеты, пячаткі / Дзмітры Гулецькі [інш.]. – Мн.: І. П. Логвінау, 2008. – 184 с.

⁴⁶ *Monety Wielkiego Księstwa Litewskiego 1387–1707 / Edmund Kopicki; [przedm. Witold Garbaczewski].* – Warszawa: Polskie Towar-

та ін. найбільший інтерес становлять монети київського карбування, в більшості випадків як складова монетної системи Великого князівства Литовського. Цікавим, наприклад, є іконографічний аналіз монет Володимира Ольгердовича, проведений Е. Ремецасом. Автор пропонує звернутися до класичних християнських символічних сюжетів, що дає йому підстави визначити на аверсі монет зображення християнського символу «плетінка» (символ вузла – охорони та опікунства Христа), літери «IS» або «IC» (скорочені літери від імені Ісус Христос) та хрест (символ Христа)⁴⁷. Знак на реверсі монет Ремецас вважає запозиченим з візантійської традиції⁴⁸. В. Зайцев у своїх працях⁴⁹ провів ґрунтовну роботу у розробці штемпельних зв'язків масиву сіверських монет з «князівським знаком»⁵⁰. Зокрема, систематизуючи власні, а також попередні доробки інших дослідників, він виокремлює з комплексу «сіверських монет», віднесених раніше Г. Козубовським до карбування Володимира Ольгердовича, монети власне Дмитра Ольгердовича Брянського (1372–1379). Це цілком підтверджується за допомогою складання штемпельних ланцюжків. Такі дослідження важливі, зокрема, для вивчення монет Дмитра Корибута Ольгердовича, адже впливають на стан джерельної бази, звужуючи її і водночас надаючи більшої точності її атрибуції.

Загалом, у даній статті ми розглядаємо іноземну історіографію середньовічного карбування на Подніпров'ї лише побіжно. Однак, ця тема, на нашу думку, заслуговує на більшу увагу, що буде втілено в окремій публікації.

---

zystwo Numizmatyczne. Zarząd Główny, 2005. – 136, [6], 47, [1], VII s., XV k. tabl. : il.

⁴⁷ Ремецас Э. Указ. соч. – С. 106–107.

⁴⁸ Там же. – С. 106.

⁴⁹ Зайцев В.В. Новые находки ранних монет Великого княжества Литовского в России // Средневековая нумизматика Восточной Европы. – Вып. II. – М., 2007. – С. 121–137; *Его же*. Монеты Дмитрия Ольгердовича Брянского (1372–1379 pp.) // Нумизматика. – 2010. – № 1(24). – С. 11–12; *Его же*. Русские монеты XIV–XVII вв. Очерки по нумизматике. – М.: Издательство МБА, 2016. – 304 с., ил.

⁵⁰ Зайцев В.В. Русские монеты XIV–XVII вв. ... – С. 56–71.

Типологічна класифікаційна схема, розроблена Г. Козубовським у 90-ті рр. XX ст., була сприйнята й застосовується іншими дослідниками у працях останнього десятиріччя. Так в навчальному посібнику «Основи нумізматики» Г. Голиша її було взято за основу для класифікації київських денаріїв, хоча сам Г. Козубовський на цей час вже змінив свою думку щодо нововідкритих ним перших типів київських денаріїв⁵¹. Г. Голиш⁵² згадує припущення про карбування у Києві монет за Скиргайла у 1396–1397 рр. У цьому контексті, на нашу думку, варто звернути увагу на висновки авторів посібника щодо ролі джучидського карбування для місцевого обігу: «В нумізматиці довго панувала думка про визначальну роль карбування Золотої Орди в грошовому обігу Русі і таке переконання базувалося на прийнятому апріорі факті широкого розповсюдження монголо-татарських монет на руських землях. Нині доведено, що ареал цих монет на території Русі мав дуже обмежений характер. Утім заперечувати певний вплив монет Золотої Орди на грошовий обіг Русі, в тому числі й на формування місцевих лічильно-вагових понять, немає ніяких підстав»⁵³. Таким чином, автор намагається робити глобальні висновки, спираючись при цьому тільки на твердження окремих дослідників.

Також варто відзначити ще кілька дослідників, які торкаються обраної нами теми побічно, однак несуть в собі основні методологічні засади роботи з нумізматичними джерелами – це А. Пономарьов⁵⁴, В. Потін⁵⁵ та О. Огуй⁵⁶. Перший розробив нові

---

⁵¹ *Козубовський Г.* Проблеми датування українських старожитностей XIV–XV ст. за монетними знахідками. – С. 51–58.

⁵² *Голиш Г.* Основи нумізматики. Навч. посіб. – Черкаси, 2006. – С. 70.

⁵³ Там само. – С. 71.

⁵⁴ *Пономарев А.* Деньги Золотой Орды и Трапезундской империи (квантитативная нумизматика и процессы средневековой экономики). – М., 2002. – 215 с., ил., табл.

⁵⁵ *Потин В.* Монеты. Клады. Коллекции. Очерки нумизматики. – Спб.: Искусство – Спб, 1993. – 302, [1] с.

методи дослідження нумізматичних джерел (переважно математичні та статистичні), ввів нові для нумізматичної науки терміни (станом на 2002 р.), визначив нові закони статистики, створення баз даних та використання інформаційних ресурсів та техніки. В. Потін та О. Огуй детально розробили методологію та методику роботи з джерелами, їхні характеристики.

Серед авторів дисертаційних робіт, що були захищені на здобуття ступенів кандидатів і докторів історичних наук, варто згадати Г. Козубовського⁵⁷, Г. Івакіна⁵⁸; дисертації, що були захищені за останні роки: Л. Томілович⁵⁹, Н. Турмис⁶⁰, М. Єльников⁶¹.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що переважно всі найбільш ґрунтовні праці з історії грошового обігу на території України вийшли у період другої половини ХХ ст. Новий етап розробки теми розпочався з останніх років ХХ ст. і триває дотепер. З історіографічного огляду очевидно, що важливим внеском у вивчення історії грошового обігу стала розробка основ теоретичної бази нумізматичних досліджень. У зазначених вище працях М. Котляра, Г. Федорова-Давидова, Г. Козу-

---

⁵⁶ *Огуй О.* Історія обігу грошових одиниць та їх найменувань на Буковині. Австрійський період (1774–1918/21). – Чернівці, 2005. – 576 с.

⁵⁷ *Козубовський Г.* Гроші, грошовий обіг середньої Наддніпрянщини XIV–XV ст. ...

⁵⁸ *Івакін Г.* Історичний розвиток Києва XIII – середини XVI ст. : автореф. дис. ... д-ра іст. наук: 07. 00. 04 / НАН України; Ін-т археології – К., 1997. – 46 с.

⁵⁹ *Томілович Л. В.* Пороські землі середини XIII – середини XVI ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Київський національний ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2001. – 21 с.

⁶⁰ *Турмис Н.* Історіографія нумізматики України періоду середньовіччя : автореф. дис. ... канд. іст. наук. 07.00.06. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2005. – 18 с.

⁶¹ *Єльников М.* Поховальні пам'ятки Нижнього Подніпров'я часів Золотої Орди (середина XIII – перша половина XV ст.): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.04 / Кримський філіал Ін-ту археології НАН України. – Сімф., 2006. – 260 арк. : рис., табл.

бовського, К. Хромова та ін. детально систематизовано або розроблено понятійний апарат та методологію опрацювання джерел.

Джерельна база досліджень продовжує поповнюватись новими знахідками. Частіше це випадкові поодинокі виявлення невеликої кількості екземплярів, рідше – скарбові матеріали. Останній з відомих – це т. зв. Русанівський скарб 2012 р., знахідки якого опубліковані білоруським дослідником Ю. Борейшею⁶². Скарбовий матеріал включає, зокрема, монети київського та сіверського карбувань.

Новітні дослідження базуються на значно доповненій джерельній базі і нових технологіях її опрацювання. Сама проблема власного монетного виробництва на території сучасної України у більшості випадків розглядається фрагментарно у системі вивчення історії грошового обігу, або локально спрямованих досліджень. Узагальнюючої наукової праці, яка б ґрунтувалася на попередніх здобутках нумізматичних досліджень та враховувала б нові джерела, на сьогодні немає.

Поряд з новими проблемами, які зумовлює розвиток нумізматичних досліджень, досі актуальними та дискусійними залишаються питання іконографії та метрології монет князівського карбування. Зображення на монетах Київського та Новгород-Сіверського князівств досі є умовно визначеними. Остаточно не вирішеними залишаються питання локалізації джучидських і князівських монетних дворів на території Подніпров'я та Південного Побужжя. Відсутність прогресу в цій галузі досліджень спричинена певною однобічністю джерельної бази, якісне та кількісне поповнення якої останнім часом йде лише за рахунок нового монетного матеріалу, а не писемних чи інших нумізматичних джерел.

---

⁶² *Борейша Ю.* Волынские монеты Федора Любартовича в свете кладовых данных и реконструкции символики Галицко-Волынского государства. – Мн., 2015. – С. 6–11.

REFERENCES

1. Bektineev, Sh. (1994). *Denezhnoe obrashhenie Velikogo knyazhestva Litovskogo v XIII–XV vv.* Minsk : V.N. Milyutin. [in Russian].
2. Bokij, N. & Kozyr, I. (2005). Kompleks zolotoordyns'koho chasu bilia s. Torhovytsia na Kirovohradschyni (poperednia publikatsiia). *Syn'ovods'ka problema u novitnikh doslidzhenniakh.* (pp. 41–80). Kyiv. [in Ukrainian].
3. Borejsha, Yu. (2015). *Volynskie monety Fedora Lyubartovicha v svete kladovyx dannyx i rekonstrukcii simvoliki Galicko-Volynskogo gosudarstva.* Minsk: UP «E'nciklopediks». [in Russian].
4. Dubickaya, V. (2007). Moneti Volodimira Ol'gerdovicha. *Kupola*, (4). Retrieved from <http://www.myslenedrevo.com.ua/uk/Sci/History/Kupola/Vol04/VolodymyrOlgerdCoins.html> [in Russian].
5. Dubickaya, V. (2012). Novye dannye po atribucii i datirovke monet Kievskogo knyazhestva (po rezul'tatam poshtempel'nyx svyazej). Abstracts of Papers'12: *Mezhdunarodnaya numizmaticheskaya konferenciya.* (pp. 112–115). Vil'nyus. [in Russian].
6. Egorov, V. L. (1985). *Istoricheskaya geografiya Zolotoj Ordy v XIII–XIV vv.* M. [in Russian].
7. El'nikov, M. (2001). Pamyatniki perioda Zolotoj Ordy Nizhnego Podneprov'ya: istoriya, itogi i perspektivy. *Tatar arxeologiyase.* (1–2), 126–165. [in Russian].
8. Gulecki D., Gramyka A. & Kryvaruchka A. (Comps.). (2007). *Manety Belarusi (da 1707 g.).* IZROJ-MAGDUCLIT 2007: davednik. Minsk.: I. P. Logvinau. [in Belarussian].
9. Gulecki, D. [& others] (Comps.). (2008). *Kalecyjnaya spadchyna Vyalikaga Knyastva: mapy, gravyury, manety, pyachatki.* Minsk.: I.P. Logvinau. [in Belarussian].
10. Holysh, H. (2006). *Osnovy numizmatyky.* Navch. posib. Cherkasy. [in Ukrainian].
11. Ivakin, H. (1996). *Istorychnyj rozvytok Kyieva XIII – seredyny XVI st.* Kyiv. [in Ukrainian].
12. Khromov, K. (2004). Monetnyj dvor vtoroj chetverti XV veka «Orda Bazar» v Nizhnedneprovskom regione. *Vostochnaya numizmatika v Ukraine. Monety Dzhuchidov,* (1), 34–57. [in Russian].
13. Khromov, K. (2006). Novoe v izuchenii Novgorod-severskix podrazhanij dzhuchidskim dirxemam tretej chetverti XIV veka. Abstracts of Papers'12: *Mezhdunarodnaya numizmaticheskaya konferenciya* (pp. 158–159). Vil'nyus. [in Russian].
14. Khromov, K. (2007). O monetnoj chekanke na territorii Kievskogo knyazhestva v 50-e gody XIV veka. *Vostochnaya numizmatika v Ukraine,*

Monety Dzhuchidov XIII – XV vekov i sopredel'nyx gosudarstv, (II), 60–79. [in Russian].

15. Khromov, K. (2009). "Vuzol schastia" v oformlenni monet, karbovanykh na terytorii Naddniprorianschyny ta Pivnichnoho Prychornomor'ia u druhij polovyny XIV st. *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*, (11), 178–185. [in Ukrainian].

16. Khromov, K. & Khromova, I. (2008). Novgorod-Severskaya moneta Dmitriya Ol'gerdovicha. Abstracts of Papers'05: *IV mezhdunarodnaya numizmaticheskaya konferenciya «Monety i denezhnoe obrashhenie v Mongol'skix gosudarstvax XPI–XV vv.»* (p. 75). Bolgar. [in Russian].

17. Khromov, K. & Khromova, I. (2010). Neskol'ko chastnyx voprosov v izuchenii monet Dmitrija Ol'gerdovicha brianskogo (1372–1379). Abstracts of Papers'10: *Gosudarstvennyj istoricheskij muzej. Numizmaticheskie chteniya 2010*. Moskva. Retrieved from <https://www.academia.edu/9490981/> [in Russian].

18. Khromov, K. & Khromova, I. (2012). Voprosy atribucii naxodok mestnyx monet-podrazhanij vtoroj poloviny 14 v. na territoriyax litovo-ordynskogo prigranich'ya Abstracts of Papers '12: *Mezhdunarodnaya numizmaticheskaya konferenciya* (pp. 108–111). Vil'nyus. [in Russian].

19. Khromov, K. & Khromova, I. (2015). Mistsevi monety-nasliduvannia druhoi polovyny XIV st. na lytovs'ko-ordyns'kykh prykordonnykh terytoriiakh. *Ukraina Lituanica: studii z istorii Velykoho kniazivstva Lytovs'koho*, (III). 191–203. [in Ukrainian].

20. Khromova, I. (2009). Do pytannia pro vplyv dzhuchyds'koi monetnoi tradytsii na formuvannia mistsevoi monetnoi spravy v ukrains'komu Podniprovi seredyny – druhoi polovyny XIV st. *Ukrains'kyj istorychnyj zbirnyk*, (12), 49–59. [in Ukrainian].

21. Khromova, I. (2012). Monetne karbuвання na terytorii Seredn'oho Podniprovia. Vid nasliduvan' do ofitsijnykh emisij. Pytannia ikonohrafii. *Ukrains'kyj istorychnyj zbirnyk*, (15), 229–237. [in Ukrainian].

22. Khromova, I. (2013). Do istorii rozvytku karbuвання na ukrains'kykh zemliakh: mistsevi nasliduvannia dzhuchyds'kykh monet XIV st. *Spetsial'ni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky*, (22–23), 462–470. [in Ukrainian].

23. Khromova, I. (2016). Do istoriohrafii istorii monetnoho karbuвання u Podniprovi u XIV–XV st. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, (26), 262–281. [in Ukrainian].

24. Klymovs'kyj, S. (2007). Kyivs'ki monety Volodymyra Ol'herdovycha: pryorytet polityky chy ekonomika? *Istoryko-heohrafichni doslidzhennia v Ukraini*, (10), 358–375. [in Ukrainian].
25. Kovalenko, Yu. (2015). Monety Zolotoi Ordy z davn'orus'koho Hlukhova ta joho okruhy. Abstracts of Papers '15: *Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzej istorychnoi nauky* (pp. 40 – 43). Kirovohrad–Kyiv–Pereiaslav–Khmel'nyts'kyj. [in Ukrainian].
26. Kozubovskii, G. (1991). Naxodki monet XIV–XV st. na territorii Kieva. Preprint. Kyiv. [in Russian].
27. Kozubovskii, G. (2008). O roli «pletenki» na russkix i russko-litovskix monetax XIV veka. *Sugdejskij sbornik*, (III), 79–86. [in Russian].
28. Kozubovskii, G. (2009). K voprosu o kievskix i severskix monetah XIV v. Abstracts of Papers '09: *Pyatnadcataya Vserossijskaya numizmaticheskaya konferenciya*. (pp. 127–129). Moskva: Gosudarstvennyj Istoricheskij muzej. [in Russian].
29. Kozubovskii, H. A. (1993). Znak – herb Kyivs'kykh kniaziv v XIV–XV st. Abstracts of Papers '93: *Naukova heral'dychna konferentsiia* (pp. 40–42). L'viv : Ukr. heral'dychno t-vo. [in Ukrainian].
30. Kozubovskii, H. (1992). *Hroshi, hroshovyj obih seredn'oi Nadnyprianschyny XIV–XV st. (Candidate's thesis)*. Kyiv. [in Ukrainian].
31. Kozubovskii, H. (1992). *Sivers'ki monety XIV st.* Kyiv. [in Ukrainian].
32. Kozubovskii, H. (2005). Syn'ovods'ka bytva 1362 r. i zminy u hroshovomu obihu Pivdennoi Rusi-Ukrainy. *Syn'ovods'ka problema u novitnikh doslidzhenniakh*, 93–99. [in Ukrainian].
33. Kozubovskii, H. (2006). Problemy datuvannia ukrains'kykh starozhytnostej XIV–XV st. za monetnymi znakhidkami. *Pivnichne Prychornomor'ia i Krym u dobu seredn'ovichchia (XIV–XVI st.)*, 51–58. Kirovohrad. [in Ukrainian].
34. Pohorilets', O. & Savvov, R. (2009). Pro novi monety zi znakom Volodymyra Ol'herdovycha. *Numizmatyka i falerystyka*, (4), 10–11. [in Ukrainian].
35. Remecas, E'. (2012). Novye dannye o kievskix monetax Vladimira Ol'gerdovicha (po novym naxodkam monet v Litve) Abstracts of Papers '2012: *Pieniądz I systemy monetarne wspólne dziedzictwo Europy* (pp. 94–107). Augustów–Warszawa [in Russian].
36. Ruzac, V. (2008). Kollekcija drevnejshix litovskix monet v muzee Banka Litvy. *Bankaŭski vesnik*, (sakavik), 41–47. [in Russian].
37. Shostopal, A. V. (2007). *Skarby Cherkaschyny*. Cherkasy. [in Ukrainian].

38. Shtalenkov, I. (2004). *Redkie monety Velikogo knyazhestva Litovskogo v belorusskix kolekciyax*. Retrieved from <http://skarb.khoz.ru/monety/novogo-vremeni/i.-shtalenkov.-redkie-monety-velikogo-knjazhestva-litovskogo-v-belorusskikh-kollekcijakh.-referat.-2004.html> [in Russian].
39. Suprunenko O. B., Pryjmak V. V. & Myronenko K. M. (2004). *Starozhytnosti zolotoordyns'koho chasu Dniprovs'koho lisostepovoho Livoberezhzhia*. Kyiv–Poltava. [in Ukrainian].
40. Tomilovych, L. (2001). *Poros'ki zemli seredyny XIII – seredyny XVI st. (Candidate's thesis)*. Kyiv. [in Ukrainian].
41. Turmys, N. (2005). *Istoriografija numizmatyky Ukrainy periodu seredn'ovichchia. (Candidate's thesis)*. Lviv. [in Ukrainian].
42. Volkov, I. V., Zajcev, V. V. & Lejbov V. L. (2010). *Serebryanye monety Moskovskix udel'nyx knyazhenij. Konec XIV – nachalo vtorogo desyatiletija XV v. Katalog-opredelitel'*. Moskva: Drevlexranilishhe. [in Russian].
43. Yel'nykov, M. (2006). *Pokhoval'ni pam'iatky Nyzhn'oho Podniprovia chasiv Zolotoi Ordy (seredyna XIII persha polovyna XV st.). (Extended abstract of Candidate's thesis)*. Simferopil'. [in Ukrainian].
44. Yel'nykov, M. (2008). *Zolotoordyns'ki chasy na ukrains'kykh zemliakh*. Kyiv.: Nash chas. [in Ukrainian].
45. Zajcev, V. V. (2010). Monety Dmitriya Ol'gerdovicha Bryanskogo (1372–1379 rr.). *Numizmatika*, (1), 11–12. [in Russian].
46. Zajcev, V. V. (2007). Novye naxodki rannix monet Velikogo knyazhestva Litovskogo v Rossii. *Srednevekovaya numizmatika Vostochnoj Evropy*, (II), 121–137. [in Russian].
47. Zajcev, V. V. (2016). *Russkie monety XIV–XVII vv. Ocherki po numizmatike*. Moskva: Izdatel'stvo MBA. [in Russian].
48. Zrazyuk, Z. A. & Khromov, K. K. (2007). Borshhevskij klad. *Monety Dzhuchidov i sopredel'nyx gosudarstv v XIII–XV vv. Vostochnaya numizmatika v Ukraine*, (II), 99–117. Kyiv. [in Russian].
49. Zrazyuk, Z. A., Strokova, L. & Khromov, K. K. (2007). Monetno-veshhevoj klad tretej chetverti XIV veka iz s. Vasilycy, Cherkasskogo rajona Cherkasskoj oblasti (monetnaya chast'). *Monety Dzhuchidov i sopredel'nyx gosudarstv v XIII–XV vv. Vostochnaya numizmatika v Ukraine*, (II), 118–127. Kyiv. [in Russian].